

Η ομιλία για την απελευθέρωση της Κόνιτσας (2019) που εκφώνησε ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Προκοπίου Παυλόπουλου ο κ. Μιχάλης Παντούλας, Φιλόλογος-Ερευνητής με θέμα: «Μορφές σύγχρονου εφαρμοσμένου πατριωτισμού».

Εξοχότατε Πρόεδρε της Ελληνικής Δημοκρατίας,

Κατά πρώτον ευχαριστώ θερμώς το δήμαρχο κ. Ανδρέα Παπασπύρου και το δημοτικό συμβούλιο Κόνιτσας για την ύψιστη τιμή να εκφωνήσω τον πανηγυρικό της ημέρας σε τούτη τη λαμπρή εκδήλωση με αφορμή την 106^η επέτειο απελευθέρωσης της πόλης και της ομώνυμης επαρχίας από τον οθωμανικό ζυγό ύστερα από δουλεία πέντε, περίπου, αιώνων (1430-1913).

Ο τίτλος της ομιλίας μου: *“Μορφές σύγχρονου εφαρμοσμένου πατριωτισμού”* υπονοεί, προφανώς, την αναγκαιότητα επανάληψης ενός φαινομένου, που η εκδήλωσή του ωφέλησε πολλαπλώς το έθνος σε κρίσιμες, ιστορικώς, στιγμές, καθώς πλημμύρισε τις μικρές και τη μεγάλη πατρίδα με το περίσσειμα της αφειδώλευτης αγάπης των συνελλήνων. Άλλωστε, η ιστορική μνήμη, που συνθέτει το ουσιώδες περιεχόμενο των επετειακών εορτασμών, οδηγεί στο διάλογο των γενεών, που αποτρέπει τη λήθη, βεβαιότητα με την οποία πορεύτηκαν οι κάτοικοι της ακριτικής Κόνιτσας έως και σήμερα.

Χωρίς να προσπερνώ ασυλλόγιστα ενστάσεις μήπως η εμφάνιση ενός σύγχρονου εφαρμοσμένου πατριωτισμού αποτελεί ιδεολόγημα και μόνο κι ακόμη το ερώτημα αν η ιστορία μπορεί να επαναλαμβάνεται χωρίς να καταλήγει σε φάρσα ή κωμωδία, επέλεξα να αποφύγω τη χρονολογική παράθεση των γεγονότων της εποχής. Εξάλλου, ομιλητές εγκρατέστεροι εμού διαπραγματεύθηκαν το συγκεκριμένο θέμα, τα προηγούμενα χρόνια, με αξιοσύνη και εγνωσμένη επιστημονική επάρκεια.

Δική μου επιλογή είναι να αξιοποιήσω το υπόβαθρο της ιστορικής γνώσης και να σταθώ στη θυσιαστική κατάθεση του πατριωτικού καθήκοντος από τους πρωταγωνιστές εκείνης της περιόδου. Και τούτο όσο κι αν οι “μετανεωτερικοί” ιστορικοί και πολιτικοί, εντόπιοι και ξένοι, θεωρούν τον πατριωτισμό ως μία «απλή και γελοία κατασκευή» κατά τη ρήση του σπουδαίου ακαδημαϊκού δάσκαλου Γιώργου Δερτιλή. Καταλήγει αφροσύνη να ζητείται σήμερα να ξεχάσουμε την ιστορία μας, ποιοι είμαστε και ποια τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά, όπως η γλώσσα και η ορθόδοξη χριστιανική πίστη μας. Οι κοινωνίες οφείλουν να διατηρήσουν το παρελθόν ενεργό στο παρόν και να αναπιάσουν με αυτό το προζύμι του μέλλοντος. Το θέμα δεν είναι να επαναπαυθούμε στο παρελθόν, αλλά να επινοήσουμε το μέλλον, που το παρελθόν απαιτεί από όλους εμάς. Οι πρόγονοί μας παρακολουθούν αυτή την άενη σχοινοβασία και μας βαθμολογούν συνεχώς...

Είμαι βέβαιος πως, έτσι, θα παρακινήσω σε μία περιπλάνηση κοινής αναζήτησης σύγχρονων μορφών εφαρμοσμένου πατριωτισμού και ταυτοχρόνως θα ενισχύσω την προσδοκία, πως με αυτό τον τρόπο θα αποτίσουμε τον πρέποντα φόρο τιμής σε όσους αγωνίστηκαν για την ελευθερία τούτης της γωνιάς της πατρίδας μας. Θα υποχρεωθούμε, δηλαδή, να οριοθετήσουμε το δικό μας χρέος, ως νεοελλήνων, υποκλινόμενοι στο μέγεθος της θυσίας τους. Με την επιπλέον παραδοχή ότι η προσφορά τους θα είναι πάντοτε μεγαλύτερη από την ευγνωμοσύνη που τους χρωστούμε και την τιμή που τους αποδίδουμε.

Πριν αποτολμήσω κάτι τέτοιο θα ήθελα να υπενθυμίσω την προτροπή του Περικλέους προς τους πολίτες των Αθηνών στον περίφημο *Επιτάφιο Λόγο*, που εκφώνησε το Φθινόπωρο του 431 π.Χ. σε μία αντίστοιχη με τη δική μας τελετή. Ακούστε τα λόγια του, όπως τα διέσωσε ο ιστορικός Θουκυδίδης: «*Εμοί δε αρκούν αν εδόκει είναι ανδρών αγαθών έργω γενομένων έργω και δηλούσθαι τας τιμάς*». Τούτο σε ελεύθερη απόδοση σημαίνει ότι “*Εγώ θεωρώ πρέπον, πως όταν πρόκειται για πολίτες που με τα έργα τους αναδείχθηκαν γενναίοι, εμείς οι*

επιγενόμενοι οφείλουμε εμπράκτως να τους αποδίδουμε τις τιμές”.

Ας το τολμήσουμε, λοιπόν, γνωρίζοντας εκ των προτέρων πως ό,τι ειπωθεί σήμερα αποτελεί την απαρχή ενός ευρύτερου προβληματισμού, που ελπίζω να εμπλουτισθεί σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο ενδεχομένως και ως αυτονόητη άσκηση αυτογνωσίας. Και κάτι ακόμη που το θεωρώ εξόχως σημαντικό. Ο νέος εφαρμοσμένος πατριωτισμός, στις συνθήκες που βιώνει η πατρίδα μας, δεν μπορεί να αφορά μόνο μεμονωμένα πρόσωπα, φορείς ή θεσμούς. Επιβάλλεται η κινητοποίηση ευρύτερων συλλογικοτήτων, με πρωτοπορία τη νέα γενιά, για τη διαμόρφωση κουλτούρας υπέρβασης των σύγχρονων προβλημάτων που μας αφορούν όλους.

Εξοχότατε Πρόεδρε,

Η φράση του κυνικού φιλόσοφου Αντισθένης, μαθητή του Σωκράτους: *«Αρχή σοφίας η των ονομάτων επίσκεψις»*, δηλαδή *“Ο άνθρωπος αρχίζει να μαθαίνει όταν κατανοεί την πραγματική έννοια των λέξεων”* είναι, νομίζω, γνωστή σε όλους τουλάχιστον στους περισσότερους. Και πάντως σε όσους έτυχαν κλασικής παιδείας, διότι εμείς από μόνοι μας καταφέραμε, εσχάτως, καίριο πλήγμα στη διδασκαλία των κλασικών γραμμάτων (ελληνικών και λατινικών) αποκόπτοντας τους μαθητές μας από τη γνώση τους. Σε αυτά, όμως, υποκλίνεται ευλαβικώς όλη η ανθρωπότητα, καθώς αποτελούν τη βάση του ευρωπαϊκού ιδεώδους. Μιλώντας, πριν από λίγες ημέρες σε ειδική ημερίδα για τα κλασικά γράμματα στα Αρσάκεια των Ιωαννίνων, ο προσφάτως τιμηθείς από Εσάς καθηγητής της Συγκριτικής Λογοτεχνίας του Πανεπιστημίου Harvard και διευθυντής του Κέντρου Ελληνικών Σπουδών της Ουάσιγκτον Gregory Nagy, τόνισε ότι: *«Οι Έλληνες, μέσω των κλασικών γραμμάτων, προσέφεραν στην ανθρωπότητα τη δημοκρατία, τον ανθρωπισμό, το θέατρο, τον οργανωμένο αθλητισμό και τον περιβαλλοντισμό»*. Το ερώτημα, ως εκ τούτου, είναι βασανιστικό. Όλα αυτά εμείς γιατί τα αποπέμψαμε;

Τούτων δοθέντων αν επιχειρήσουμε, σήμερα, να ορίσουμε με αδρές γραμμές την έννοια του πατριωτισμού, θα μιλήσουμε για την έμπρακτη αφοσίωση και αγάπη στην πατρίδα, λέξη την οποία συναντούμε ουσιαστικοποιημένη, ήδη, από την εποχή του Ομήρου, την υψηλή αίσθηση του καθήκοντος, την έμπνευση και τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής με σημείο αναφοράς το μέτρο και το λιτό βίο (οι Ηπειρώτες Εθνικοί Ευεργέτες χρησιμοποιούσαν τον όρο “εγκαρτέρησις”), την ανάδειξη του “εμείς” στη θέση του “εγώ”. Δηλαδή τη σύμπτυξη συγκίνησης, γνώσης, αγωνίας, φόβου και ελπίδας. Ιδού, λοιπόν, πεδίο δόξας λαμπρό.

ΠΡΩΤΟ: Ήλθε ο καιρός οι Έλληνες να ξαναπιστέψουμε στον εαυτό μας. Φαίνεται πως ξεχάσαμε τις δυνατότητές μας, ίσως και να κουρασθήκαμε. Να αντιληφθούμε ότι η οικονομική ανάπτυξη της χώρας είναι συνάρτηση της κατά κεφαλήν καλλιέργειας των κατοίκων της· να αντισταθούμε στην επιχειρούμενη, εντός και εκτός των συνόρων, αμφισβήτηση του ιστορικού ονόματός μας· να αναστοχασθούμε τις συλλογικές ανατάσεις, τις αστοχίες και τις συμφορές. Η κοινωνία και το πολιτικό σύστημα οφείλουν να ορίσουν τη φοροδιαφυγή ως την πλέον επονείδιστη πράξη· τη σχέση της νέας γενιάς με τις πατρογονικές εστίες, ιδιαιτέρως με τις επιμεθόριες και παραμεθόριες περιοχές, ως βασική προϋπόθεση ενίσχυσης της εθνικής ταυτότητας· την επίλυση του δημογραφικού προβλήματος ως κρίσιμη συνιστώσα εθνικής συνέχειας, καθώς ο κίνδυνος είναι υπαρκτός οι Έλληνες να μείνουμε οι μισοί μέχρι το 2068 και, τέλος, να επιβάλλουν την παραδειγματική τιμωρία, με ταυτόχρονη έκπτωση από τα δημόσια αξιώματά τους, σε όσους προσέβαλαν την τιμή της πατρίδας. Να αγαπήσουμε, δηλαδή, τη χώρα μας περισσότερο από ποτέ και να αισθανθούμε υπερήφανοι για αυτή, αρκεί τούτη η συμπεριφορά να διαχέεται από τα υψηλότερα πολιτειακά, πολιτικά και λοιπά κλιμάκια έως τον ταπεινότερο πατριώτη. Η περίπτωση του συλλέκτη Φώτη Ραπακούση, που χρόνια τώρα επαναπατρίζει σπουδαίους ιστορικούς θησαυρούς, είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αγάπης προς την πατρίδα. Άλλωστε, την έκθεση “Η Ήπειρος

του ασημιού” που περιλαμβάνει ελάχιστα από αυτά τα κειμήλια, θα εγκαινιάσει σε λίγο ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας. Για τούτο και έχουν μεγάλη αξία οι λόγοι της Ελένης Γλύκαντζη – Αρβελέρ, της μεγάλης αυτής κυρίας της σκέψης: *«Η Ελλάδα κινδυνεύει σήμερα από τους Έλληνες, που ξέχασαν να είναι Έλληνες».*

ΔΕΥΤΕΡΟ: Σύγχρονος εφαρμοσμένος πατριωτισμός σημαίνει, ακόμη, τη διαμόρφωση των κατάλληλων συνθηκών για την έκφραση του συνόλου των δυνάμεών μας σε λυτρωτική ομοψυχία και συλλειτουργία. Με την παραδοχή ότι οι ευθύνες δεν κατανέμονται σε όλους το ίδιο, ο κάθε συνέλληνας δεν μπορεί να παραμερίζει τις δικές του ασυλλόγιστα. Κι ούτε η αδιαφορία, η απογοήτευση, η ιδιώτευση και η περιφρόνηση σε κάθε τι το συλλογικό είναι η πρέπουσα στάση ζωής. Είναι καιρός να αφήσουμε κατά μέρος τον ανωφέλετο θεωρητικό πατριωτισμό και να συνηθίσουμε στην ανάγκη να θυσιάσουμε ξάγρυπνοι στο πόστο μας για το κοινό καλό ένα μέρος, τουλάχιστον, από το δυναμισμό μας. Η εμφυλιοπολεμική νοοτροπία, που μεταδόθηκε από γενεά σε γενεά και που θέριεψε στα χρόνια της οικονομικής κρίσης, τροφοδότησε τη δημαγωγία και ενίσχυσε το λαϊκισμό. Πάντως, δεν ωφέλησε την πατρίδα. Δεν μας χρειάζονται πολλαπλές κρίσεις για να ομονοήσουμε. Ίσως, τότε, να είναι πολύ αργά.

Ο σύγχρονος εφαρμοσμένος πατριωτισμός οφείλει να έχει ως αφετηρία τον αμοιβαίο σεβασμό στις διαφορετικές ιδέες, απόψεις, αντιλήψεις και συμπεριφορές, προϋπόθεση απαραίτητη για την κατάκτηση της εθνικής ενότητας και συνακόλουθα τη σύγχρονη λειτουργία της δημοκρατίας. Ο μεγάλος νεοέλληνας Κώστας Γαβράς ερωτώμενος, προσφάτως, τόνισε ότι: *«...Στην Ελλάδα πάντα φταίει ο άλλος, ο άλλος φέρνει την καταστροφή. Συνεχείς μικροί εμφύλιοι... Θα ήθελα να ακούσω έναν πολιτικό λόγο πιο κοντά στην αλήθεια. Χωρίς μίσος...».* Μήπως ο τόπος μας δεν κινδύνευσε, όταν ο λαός σαγηνεύτηκε από τα μεγάλα λόγια και όταν διχάστηκε;

ΤΡΙΤΟ: Γνωρίζω πως δεν είναι καθόλου εύκολο να βάζεις τα δάκτυλά σου στις ουλές της ιστορίας. Δεν υπάρχει, όμως,

άλλος τρόπος να μελετήσουμε τα σημάδια, που μας άφησαν οι προγενέστεροι. Θα πρότεινα προς τούτο τρίτη μορφή σύγχρονου εφαρμοσμένου πατριωτισμού το φανέρωμα της αλήθειας, χρέος βαρύτερο από τα προηγούμενα. Προσωπική ή συλλογική, εμπειρική ή επιστημονική, αυτονόητη ή τολμηρή, ανώδυνη ή επικίνδυνη είναι έργο μας να την αποκαλύπτουμε την αλήθεια: μορφωτικό αγαθό αναντικατάστατο, πρώτο ξεκίνημα για κάθε σωστή ενέργεια, διάγνωση και συνάμα γιατρεία στις πληγές μας. Άσκηση αυτογνωσίας, δημοκρατίας και ελευθερίας. Άλλωστε, την παρακαταθήκη να θεωρούμε «εθνικό ό,τι είναι αληθές» την παραλάβαμε από το μέγιστο ποιητή, το Διονύσιο Σολωμό. Υπό αυτή την έννοια ο λαός μας οφείλει να απαιτήσει κάποτε τη συγγραφή βιβλίου με τα παραπτώματά του και τις επιπτώσεις τους στην πορεία του εθνικού βίου. Εντελώς πρόχειρα θα μπορούσα να αναφέρω μερικά από αυτά, όπως η απουσία διάθεσης αυτογνωσίας, η συνεχής ροπή προς την πολιτική πόλωση, το μίσος προς την ιδιωτική πρωτοβουλία και επένδυση, ο άκρατος εγωισμός, το βόλεμα, η συνεχής γκρίνια κι ακόμη η παντελής έλλειψη προσανατολισμού και προγραμματισμού γεγονός που οδηγεί στην τραγική υποχώρηση κάθε ποιοτικού στοιχείου. Αν κάτι μας σώζει, κατά το δοκιμιογράφο Γιώργο Παμπούκη, είναι: «Ο μόχθος μιας μειονότητας και το θείο δώρο της ελληνικής φύσης».

ΤΕΤΑΡΤΟ: Ο κάθε Έλληνας κρατά στα χέρια του ένα κομμάτι Ελλάδας: το σπίτι του, το χωράφι του, την οικογένειά του κι ακόμη το επάγγελμά του με το οποίο υπηρετεί την κοινωνία, που τον ανταμείβει. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον καλούμαστε να βρούμε τη χρυσή τομή ανάμεσα στο κοινωνικό και στο ατομικό όφελος, στο δημόσιο και στο προσωπικό συμφέρον, στο ιδιοτελές κέρδος και σε αυτό που μπορεί να διαχυθεί στην κοινωνία. Να αντισταθούμε ακόμη στην ανθρώπινη φύση, που μας οδηγεί πάντοτε στο να αποζητούμε τον εύκολο δρόμο, για να πετύχουμε το στόχο μας. Θα το έλεγα πιο απλά ότι καθημερινά ο καθένας από εμάς πραγματοποιεί ένα αναρίθμητο πλήθος από συγκεκριμένες ενέργειες ή παραλείψεις. Είναι αυτές, με τη βαρύτητα που προσδίδει στις

πράξεις μας η θέση του καθενός, που αθροιστικά συνδιαμορφώνουν την πραγματικότητα, που βιώνουμε καθημερινά.

Θα πρότεινα, έτσι, ως τέταρτη μορφή σύγχρονου εφαρμοσμένου πατριωτισμού τον ορισμό της συγκέντρωσης όλων στο έργο που μας ανατέθηκε, εφόσον έχουμε την τύχη να εργαζόμαστε, με ταυτόχρονη εκδήλωση μιας ιδιαίτερης προσοχής, μιας κρυφής ευσυνειδησίας που πρέπει του λοιπού να συνοδεύει τις πράξεις μας. Είναι πρώτιστο καθήκον μας να πολεμήσουμε τη λογική της ήσσονος προσπάθειας, που υπονομεύει το παρόν και ακυρώνει το μέλλον αυτού του τόπου. «...Μια χώρα πάει μπροστά μόνο με την αριστεία...Οι επιστήμονες κρατούν τις Θερμοπύλες. Μπορεί να γίνουν οι επαναστάτες του μέλλοντος, αυτοί που θα προωθήσουν ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο...» τόνισε σε πρόσφατη συνέντευξή του ο 38ετής καθηγητής του MIT των ΗΠΑ Κωνσταντίνος Δασκαλάκης. Αν οι ελευθερωτές της Κόνιτσας σκέφτονταν με διαφορετικό τρόπο ενδεχομένως, σήμερα, η συγκεκριμένη επαρχία να βρίσκονταν εκτός των εθνικών ορίων. Κατά τη ρήση του Γάλλου συγγραφέα και πολιτικού Αντρέ Μαλρώ: «Η ελευθερία ανήκει σε αυτούς, που την έχουν κατακτήσει». Το ίδιο πρόσωπο στον περίφημο λόγο του στην Πνύκα, το 1959, κάτω από την πρωτοφωταγωγημένη Ακρόπολη θα τονίσει και τα εξής: «...Λαός της Ελευθερίας είναι εκείνος για τον οποίο η αντίσταση είναι παράδοση αιώνων, εκείνος του οποίου η νεότερη ιστορία είναι ένας ανεξάντλητος αγώνας για την Ανεξαρτησία».

ΠΕΜΠΤΟ (και τελευταίο): Όταν μοχθούμε να πετύχουμε το σωστό, για το δικό μας και της πατρίδας το καλό, δεν είναι το συγκεκριμένο έργο η μόνη προσφορά. Είναι και το παράδειγμα, που δίνουμε στους άλλους. Και καθώς ζούμε σε εποχές, όπου τα θετικά παραδείγματα όλο και σπανίζουν, η αλληλοδιδασκτική επίδραση των έργων και της στάσης μας είναι πολύ μεγαλύτερη από όσο νομίζουμε, γιατί ο άνθρωπος το έχει στη φύση του να μιμείται. Θεληματικά ή αθέλητα, συνειδητά ή όχι ο κάθε συνέλληνας, από τον πλέον υψηλόβαθμο έως τον ξεχασμένο πατριώτη, διδάσκει με τη ζωή

του όλους τους άλλους και είναι ευθύνη του καθενός μας τι διδάσκει. Μήπως δεν είναι αλήθεια ότι σήμερα αγωνίζονται πολλοί να μετατρέψουν την κοινωνία σε χυλό, όπου δεν θα μπορεί να ξεχωρίσει κανείς τον άξιο από τον ανάξιο, τον ψεύτη από τον ειλικρινή, τον τίμιο από τον ανέντιμο πολίτη;

Την αγάπη τους για την πατρίδα οι ελευθερωτές της Κόνιτσας την κατέθεσαν στο θησαυροφυλάκιο της ιστορίας με τρόπο συγκλονιστικό προς μίμηση των επιγενομένων. Μου είναι για τούτο αδιανόητο να παρακολουθούμε παθητικά τους νεοέλληνες να έχουν αποθησαυρισμένο τον πλούτο τους στο εξωτερικό. Όσοι από αυτούς κατέχουν δημόσια αξιώματα οφείλουν να τον μεταφέρουν πάραυτα στην Ελλάδα. Διαφορετικώς, πρέπει να αποπεμφθούν αμέσως από αυτά και να υποστούν τη βάσανο του ισόβιου αποκλεισμού τους. Ακόμη, μου φαίνεται εντελώς επιπόλαιο να γιορτάσουμε, το 2021, τα διακόσια χρόνια εθνικής παλιγγενεσίας, χωρίς η πατρίδα μας να σχεδιάζει από τώρα την επιστροφή των χιλιάδων νέων, που εγκατέλειψαν τη χώρα στα χρόνια της οικονομικής κρίσης, καθώς επίσης τον επαναπατρισμό των οικονομικών μονάδων που επέλεξαν τη μετεγκατάστασή τους εκτός Ελλάδας. Για να μη συρθούμε, όμως, άλλο προς τα πίσω θα χρειαστούμε μεγάλους εθνικούς στόχους συμπεριλαμβανομένης και της διασποράς, που διαδραμάτισε πάντοτε σπουδαίο ρόλο στην πορεία της χώρας μας.

Εξοχότατε Πρόεδρε της Ελληνικής Δημοκρατίας,

Ζητώντας σε τούτους τους δύσκολους καιρούς να οδηγήσουμε τον πατριωτισμό πέρα, ενδεχομένως, από το ανθρώπινο μέτρο, όπως το έπραξαν εκείνοι που τιμούμε σήμερα, ουσιαστικώς αναζητούμε μορφές σύγχρονου εφαρμοσμένου πατριωτισμού, την ώρα που γίναμε όλοι *«παλ' εις μικρόν γενναίοι»* κατά τον αλεξανδρινό ποιητή Κωνσταντίνο Καβάφη. Και θα ήταν οι ελπίδες μας ελάχιστες αν δεν έστεκε, ακόμη και σήμερα, εθνικό κεφάλαιο, δυναμικό κίνητρο για όλους, βαθιά, θεμελιακή και ακατάλυτη η αγάπη της πατρίδας.

ΖΗΤΩ Η ΕΛΛΑΣ

ΖΗΤΩ Η ΚΟΝΙΤΣΑ

